

Az átmeneti mozi – az amerikai mozi

1907 és 1913 között az Egyesült államok és Európa filmipara másolni kezdte az akkori kapitalista ipari vállalkozásokat

Narratív összegzés mozija – a filmek nem támaszkodtak a nézők kiegészítő ismereteire, inkább filmes eszközökkel teremtették meg az elbeszélés belső összefüggéseit

A narratív összegzés mozijának kialakulása egybeesett a filmnek a kulturális szférához való közeledésével, illetve annak elismerésével, hogy a film tömegmédiium

A filmipar

1. vh. előtt: Európa uralta a filmpiacot: Fr., Dánia, Olaszország a legjelentősebb exportőr

Az exportált filmek 60-70 %-a francia

Pathé, Gaumont

Pathé 1904-ben nyitja meg amerikai irodáját

1907 – EÁ-ban 1200 forgalomba hozott filmből csak 400 belföldi

Amerikai vállalatok főleg belföldnek gyártanak – Nickelodeonok nyereségesek

1907 – ben kezdenek exportálni

1914 – vh. kitörése következtében megingott európai filmipar piacán terjeszkednek

1907 – a Vitagraph alapít európai forgalmazóirodát, London lesz az amerikai forgalmazás európai központja

- az amerikai filmgyártás főként a keleti parton zajlott, New York: Edison, Vitagraph, Biograph, Solax, American Pathé, Essanay, Selig

- Kaliforniában főként télen forgattak vagy változatos helyszíneket keresve, kedvező időjárás

1903-tól kezdődően az Edison, Vitagraph és Biograph gyártócégek – a kópiák eladása helyett bevezetik a kölcsönzést – ez alapvető változásokat hoz a forgalmazási gyakorlatban, megváltoztatja a bemutatás módját

- állandó vetítési helyek: 5 centes mozik

- a kópiavásárlás a vándormozisoknak volt kedvező megoldás, az állandó mozisoknak azonban nagyjából ugyanazt a közönséget kellett ellátnia, a műsort gyakran kellett frissíteni, ezért ez akadályozta az állandó mozik kialakulását

- a megoldást a kölcsönzők jelentették – ők megvették a filmeket a gyártóktól és bérbeadták a tekercseket

- nő az állandó bemutatóhelyek száma

1908 – nickelőrület, minden utcáson mozi, a gyártók feletti gazdasági irányításhoz közeledtek

- munkások és bevándorlók a közönség: cenzúra, tisztasági szabályzatok

1908 – Edison és Biograph – Motion Picture Patents Company tröszt – a filmipar központi irányítására: filmnyersanyagok, felvevőgépek és vetítőgépek szabadalmaztatása

- megegyeznek a filmek lábankénti szabott árában, és szabályozták az új filmek forgalomba hozatalát: egy stúdió hetente 1-3 tekercset adhatott ki

- a kölcsönző is csak bizonyos időre kölcsönkapta a tekercset, és csak engedéllyel rendelkező mozisok vehették bérbe őket, a vetítőgépek után hetente jogdíj fizetésére kötelezte a mozisokat

- fokozatosan csökken az import film – a film dArt sikere

1910-ben forgalmazócéget alapítanak: zónaelőírásokkal, csomaglekötésekkel, premiermozik, régebbi és olcsó filmeket bemutató helyek különválása

1915-ben trösztellenes törvény feloszlata

Független gyártók jönnek létre, akik ellátták az engedéllyel nem rendelkező kölcsönzőket és mozikat
Carl Laemmle, saját gyártócéget alapít 1909: Independent Moving Picture Company – és forgalmazócége, az Universal Film Manufacturing Company, 1915 - Universal City stúdió – Hollywoodtól északra

Adolph Zukor – forgalmazó: *Queen Elizabeth* Sarah Bernhardt főszereplésével – Famous Players, Famous Plays – 1914-ben társul a Paramount forgalmazó céggel (11 cég összeolvadása), 1916-ban átveszi a vezetést, producerekkel társul: Gloria Swanson, Cecil B. DeMille, Mack Sennett, Griffith, Mary Pickford, Douglas Fairbanks

Sam, Jack, Harry Warner – 1913: Warner Bros. – a 20-as évekig kisebb cégeként működtek

William Fox – kisebb gyártó, forgalmazó és bemutató cégeit Fox néve egyesíti

3 kisebb cég: a Metro 1914-ben, a Goldwyn és a Mayer 1917-ben indulnak: a későbbi MGM

Stúdiórendszer: vertikális integráció, minden folyamatot ellenőrzés alatt tart

A mozik tiltakoznak a vetítési kötelezettségek ellen, de ekkor felvásárolják őket

Trösztszerűen tömörülnek, hasonló szabályokat vezetnek be

Sztárrendszer 1908-ig nem alakulhatott ki, alkalmi munka a filmszínészkedés, nem maradtak sokáig egy vállalatnál

1908-tól állandó társulatokat szerveznek

Nickelodeon korszakban a közönség inkább a stúdiók márkajelzéséhez ragaszkodott, és nem a színészekhez, messze álltak a felvevőgéptől

- ellenzik a sztárrendszert, mert az felborította volna a hatalom gazdasági egyensúlyát

Filmgyártás: szakosodás és növekvő munkamegosztás

Korábban együttműködés – produkciós egységek jönnek létre

Pl. 1906 Vitagraph – a társaság alapítói: James Stuart Blackton és Albert E. Smith, alkalmazottjuk James Bernard French a kamerakezelő és egy asszisztens felel a jelenet megtervezéséért

1907 – minden produkciós egység élére a rendező kerül, Blackton a vezető producer

A munkamegosztás összehangolására új szerepkör jön létre: a producer, 1914 körül különül el a rendező és a producer szerepe

1908 – Biograph – Griffith az egyedüli rendező, 1913 már 6 rendező dolgozik a felügyelete alatt

- a gyorsaság és a mennyiség volt a szempont, mert a méterára ugyannyi volt

Biograph – a legjobban dokumentált amerikai stúdió

1908 – rendezőként alkalmazzák Griffith-et, a megbízása, hogy próbáljon a színészekkel, előtte Billy Bitzer, az operatőr felelt a színész szerződéséért és irányításáért, a rendező feladata ügyelni, hogy a színészek a kamera látószögében maradjanak

- hamarosan a rendező beleszól a világításba, a színész sminkjébe

- Griffith társulatot szervez maga köré

- a forgatókönyvekért külön dramaturgiai osztály készíti, Griffith is ír forgatókönyvet, együttműködik az írókkal – kivétel

- a jeleneteket elpróbálják - előzőleg kiosztják a forgatókönyvet 1911 körül – 1 jelenet 5x-10x próbálnak el

Biograph – kivétel, ellenzik az időrabló próbákat

Griffith próbál, 1912-re minden egytekerces film próbája átlagban 1 hétig tart

- forgatás: az operatőr segédje szög mérésével és madzagok segítségével kijelölte a filmkockán majd látható területet – mindent csak egyszer vettek fel

A narráció kialakulása

Az átmeneti évek alatt a filmkészítés formai elemei fokozatosan alárendelődtek az elbeszélésnek, a világítás, a kompozíció és a vágás egyre inkább a történet követését segítette

- a felvevőgép és színész távolságának csökkenése
- vágás fokozott alkalmazása
- 1907 körül kezdik alkalmazni a 3 méteres vonalat – színészek bokától felefele látszottak
- 1911 körül – háromnegyedes felvétel a norma
- a színészek is közelebb kerülnek a kamerához – a kamera közelében lépnek ki a képből
- színész vonásainak felismerése
- nézőpontváltások, bemutatni, hogy mit lát a szereplő
- analitikus vágás ritka
- párhuzamos vágás
- 1908 – Griffith filmjei átlagban 17 beállításból álltak, 1913 – átlagban 85 snitt
- az amerikai filmek inkább a vágásra támaszkodtak, a történéseket inkább síkban helyezték el
- realista játéktípus: mindennapi viselkedést kell utánózni
- inzertek: korábban megelőzik a jelenetet, felvezető szerepet töltenek be, ekkor megfordul a sorrend, párbeszédészertek megjelenése

1913 – bemutatóhelyek színvonalának emelése, 1000 – 2000 ülőhelyes mozipaloták

1913 – a stúdiók többsége Hollywoodban működik

- megváltozik a filmek hossza

Vitagraph 1910: *Mózes élete* 5 tekerceses

- fokozatosan átállnak a 2 tekercesesekre
- látványos olasz importfilmek hatása – színházakban turnéztatják, nem nickelodeonokban mutatják be
- a belépő az előállítási költségtől és a kasszabevételekhez van igazítva

1911: *Pokol* – 5 tekerceses, *Trója eleste* (Giovanni Pastrone, 2), *Megszabadított Jeruzsálem* (4)

1913: *Quo Vadis* (Enrico Guazzoni, 9)

1914: *Cabiria* (Giovanni Pastrone, 12)

1913: Griffith – *Bethuliai Judit* (4)

1915: *Egy nemzet születése* (12)

- nagy reklám, 2 dolláros belépő
- hosszabb időtartam – egytekerceses narratív szerkezet utánzása
- új narratív formák keresése: regény: több szereplő, esemény, több kisebb tetőpont köré szervezik
- a figurák: a szereplők jellemének bemutatása l. a *Nemzet születése* első 15 percét
- szemmagassághoz való viszonyítás, ellenkép
- az úsztatás, blendézés és premier plán egyértelműen jelezték az eltérést a lineáris időbeliségtől, mint amilyen a visszapillantás vagy az álom

David Wark Griffith

1975-ös Filmkultúra: „Amikor Griffith életútját és pályáját próbáljuk megrajzolni, ezzel egyszerre mind a filmművészet kialakulásának útjáról is képet adhatunk.”

Ez az általános nézet a brightoni konferenciáig, Bordwell is megjegyzi filmtörténetében, hogy 20-25 évvel korábban az amerikai film 10-es éveiről szóló fejezetet valószínűleg csakis Griffith munkásságának szentelte volna

A filmtörténet mitikus figurája – father of American Cinema

- ehhez nagyrészt jó maga is hozzájárult – a New York Dramatic Mirrorban 1915-ben nyilatkozatot ad, saját találmányaként tünteti fel a következőket:

The large or close-up figures, distant views, the switchback, sustained suspense, the fade out and restraint in expression, raising motion picture acting to a higher plain, which has won the recognition as a genuine art.

1916-ban egy újságban megjelent életrajzában Edisonhoz, Galileo Galileihez, Moliere-hez és Tolsztojhoz hasonlították.

1908 és 1912 között készített egy tekercseseinek vágására valóban felfigyeltek, de nem a jelenetek közelebbi nézetekre való felbontása miatt

- a kortársak az ismétlődést és a nagy számú helyváltoztatást emelik ki
- sok a jövés menés, a karakterek gyakran változtatnak helyszínt
- a nézői figyelmet a snittek számának növelésével és a helyszínekkel próbálta elérni
- cross-cutting, parallel editing

Valójában nem ő találta ki, korábban is használták kisebb távolságok jelölésére: pl. Épületen belül és kívül történő események változtatására

- változtatott rajta, szimultaneitás érzékeltetése – kompozícióval, last minute rescue, morálizálásként helyzetek összehasonlítására használta: Corner in Wheat
- 1912-ig ritkán használt mai értelemben vett közeli, premier plánt, vagy akkori szóhasználatban bust shot-ot

Más módszereket használ a figyelemirányításra: irisz maszk, a szereplő előre-hátra mozgása

- a belsőket a kamera tengelyére merőlegesen állítja be, babaházszerű díszlet, oldalsó ajtókon közlekednek, laterális vágások

Tulajdonképpen író szeretett volna lenni, kezdetben forgatókönyvíróként próbálja filmstúdióknál alkalmaztatni magát

- pénzszerzési lehetőséget keres, hogy életét az írásnak szentelhesse

1907 – az Edison társaságnál alkalmazza színészként Edwin Porter, Lawrence Griffithként néven szerepel

1908 – Biograph – forgatókönyvíróként alkalmazták, 1908-ban megrendezi az első filmjét, a Dolly kalandjait, 1913-ig több mint 400 filmet forgat a Biographnál

1913 – Bethuliai Judit 4 tekerceses film miatt konfliktusba kerül a stúdióval

1915 – Egy nemzet születése

1916 – Türelmetlenség

A keret és az emberi alak

Alternáló vágás – ok-okozatiság a narratíva szintjén

Közelebbi nézetek – a hős humanizálása

A tér használata a Biograph filmekben

- kevés helyszín – figuratív lezárása a filmnek

Keret – zárt egység, ami azon kívül van, nem látható, nincs horizont onnan jönnek be színészek, mint a backstage-ből

Unseen Enemy – nincsenek utak, amin a szereplők érkezése naturalizálható lenne

Heterogén terek használata – ezt különböző trükkökkel, eszközökkel homogenizálják

- a keretek kompozíciója hasonló
- a két nővér nemcsak a keret által záródik be, hanem a történet által is
- több beállításon keresztül a keret minden szögletét belakják – széltében, mélységében
- ajtó bal oldalon, telefon jobb oldalon, a báty a keret bal oldalán

Mélység

- highly coded work of representation, which declares its coded nature, designating itself as code, as convention, as writing

Közelnézet

- an excess of writing, rhetorical figure of the montage, making sense outside the causal and naturalising chain
- it is of the order of an almost caricatural hyper-articulated writing, in a sense the grimace of the filmic text
- grimaces which affect not the representational discourse, but those who figure in it: Battling Butler, Lucy – smile: heavy, opaque, manufactured display

A narratívizálódás mivel magyarázható?

- a tér és idő logikájának ellentmondásos artikulációja
- a narratív és klasszikus kontinuitás mozija megoldás: hogyan lehet a tér reprezentációit linearizálni – és általa időt és ok-okozati viszonyokat ábrázolni
- optimális textuális forma, melyet az ipari gyártáshoz igazítani lehet és kereskedelmi értéke is van

A nagyközelel első megjelenéseit a filmnyelv első dadogásának tartják, a közelkép és a térbe hatoló vágás, mely részben szintén a közeli által valósul meg, úgy tűnik, szintén a film mint diskurzus, mint művészet megjelenésének pillanatát jelöli.

A nagyközelel narratív filmbéli, klasszikus folyamatos stílusban elfoglalt helye: analitikus vágás alkotóeleme, beállítás-ellenbeállításstruktúra része, érzelmi intenzitású jelenetek

A korai film sokáig egybeállítós, formailag egynemű, a proscénium távolnézete – a közelkép feltűnő, kirívó jelenség

A klasszikus elméletek a közelképek játékfilmes használatát, felfedezését Griffith nevéhez kötötték
- azóta a kutatások árnyalták ezt a képet – Griffithnek valóban kiemelt szerepe volt, de vele egyidőben számos európai kollegája is kísérletezett a közelképnek a narráció bizonyos dramaturgiai pillanatainak való megfeleltetésével

Griffith

IRM: térhasználat - alternáció és ismétlődés

PRM: frontális beállítás, ritka közelik, a jelenet terének ritkább felbontása, a beállítás-ellenbeállítás szerkezet hiánya

Janus arcú figura